De Duitse Vrijmetselarij en het Nationaal-Socialisme

03/04/2005

5. Conclusies.

a) Vergangenheitsbewältigung ?

Onmiddellijk na het einde van de oorlog kwamen de weinige en verspreide overgebleven vrijmetselaars weer samen. Eerst aarzelend en individueel, maar allengs werden nieuwe structuren uitgebouwd.

Volgens Steffens werden de broeders, die zich voor heropname aanboden, daarbij vanaf het begin doorgelicht voor wat betreft hun houding tijdens de nazitijd, en als zij te zeer aangebrand waren werden zij zonder meer geweerd. Veel details geeft Steffens daarbij echter niet, en ook andere auteurs gaan daarop niet in.

Daarom is het alleszins aangewezen de naoorlogse maçonnieke literatuur erop na te slaan om te zien of er inderdaad een 'Vergangenheitsbewältigung' heeft plaatsgehad binnen de Duitse vrijmetselarij, en of de broeders dus iets geleerd hebben uit hun verleden.

Reeds in 1949 publiceerde de ex-achtbare van de Akense loge 'Zur Beständigkeit und Eintracht' een overzicht van de geschiedenis van zijn werkplaats. In de laatste hoofdstukken gaat hij in op de periode net voor de machtsovername door de nazi's.

De schrijver, August Pauls, verhult niets. Maar zijn werk is vooral interessant, omdat het aantoont, dat op het vlak van de werkplaatsen in elk geval veel gediscussieerd werd over de verhouding tot de nazi-heerschappij. Dat beeld vertoont in elk geval meer grijstinten, dan het beeld op het vlak van de grootmachten, dat we in dit bouwstuk vooral geschetst hebben (en waar de dissertatie van Neuberger zich vooral mee bezig houdt). Hetgeen niet belet, dat de conclusies gelijklopend zijn. Ook in Pauls loge was de meerderheid voor aanpassing.

Ook latere maçonnieke historici zoals Manfred Steffens en Bruno Peters – die uit de zgn. humanitaire vrijmetselarij afkomstig zijn – gaan in hun overzichten gedetailleerd op de zaken in, waarbij ze er niet voor terugschrikken onaangename feiten op een objectieve manier te belichten.

Ook het boek waarop ik mij bij het schrijven van dit bouwstuk bijna uitsluitend gesteund heb, nl. Helmut Neubergers dissertatie "Freimaurerei und Nationalsozialismus" is als een uiting van zelfkritiek vanwege de Duitse vrijmetselarij te beschouwen. Ofschoon de schrijver zelf een profaan is, werd het boek uitgegeven door de maçonnieke uitgeverij Bauhüttenverlag. En in hun catalogus voor het jaar 95/96, werd het boek nog steeds als volgt aangekondigd: "Dass diese beiden Bände in einem freimaurerischen Verlag erschienen sind, zeigt, dass Freimaurer nicht nur selbstkritisch zu sein vorgeben, sondern es auch sind". Het boek werd in heel de Duitse maçonnieke pers positief onthaald, en de nationale grootmeester raadde de loges uitdrukkelijk aan het aan te kopen en in de zittingen te bespreken.

Op het vlak van de obediënties zelf zijn er ook enkele publicaties. N.a.v. de 200ste verjaardag van haar oprichting werd in 1970 de 'Geschichte der grossen Landesloge der Freimaurer von Deutschland' gepubliceerd. Die obediëntie was voor 1933 de meest anti-joodse. Ook de eerste, die zichzelf reeds in 1930 omvormde tot een Duits-Christelijke orde.

Volgens Neuberger – die erg objectief en wetenschappelijk werkt en dus ook erg betrouwbaar is – is het een geschrift met een duidelijk apologetisch karakter, waarin de tegenstellingen met de NSDAP scherp benadrukt worden, maar hun aanpassingspogingen aan de nazi-ideologie en -heerschappij zedig verzwegen worden.

Daar ben ik het echter slechts gedeeltelijk mee eens. Het boek bestaat uit korte stukjes van alle loges en kapittels van de betrokken grootmacht. Vandaar dat de individuele anekdotiek er een allesoverheersende rol in speelt, waarbij zelfmedelijden soms om de hoek komt kijken. Als historische bron is het dan ook inderdaad amper

bruikbaar. (Vanuit deze obediëntie is inmiddels een ander boek verschenen, ‘Die dunkle Zeit’ van Max F.R.Wailand, dat aan deze problematiek gewijd is.)

Gans anders is een gelijkaardige uitgave van de oudste en grootste Oud-Pruisische grootmacht, de Grosse Nationale Mutterloge zu den drei Weltkugeln, die in 1965 haar 225-jarig bestaan vierde. Deze obediëntie gaat duidelijk op een zelfkritische manier om met haar verleden, waarbij ook de meest onaangename details niet geschuwd worden. Zo vernemen we bv., dat in de schoot van deze obediëntie plaatselijke kringen – een soort fraternelles – bestonden, die de gewoonte hadden om in gesloten militaire colonne naar de zittingen te marcheren.

Globaal genomen heb ik de indruk, dat de huidige Duitse vrijmetselarij democratisch gezind is, en dat met de afwijkingen uit de jaren 20 en 30 definitief afgerekend is.